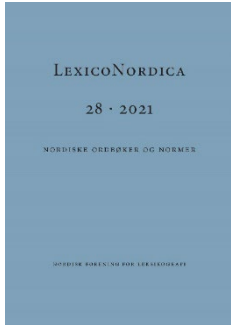

LexicoNordica

Titel:	Bokmål-nynorsk ordbok: Beint fram er kortast, men ikkje alltid lettast	
Forfatter:	Brita Ramsevik Riksem	
Kilde:	LexicoNordica 28, 2021, s. 189-205	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© 2021 LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Bokmål-nynorsk ordbok: Beint fram er kortast, men ikkje alltid lettast

Brita Ramsevik Riksem

Knut Lindh (2019): *Bokmål-nynorsk ordbok*. Oslo: Cappelen Damm. 496 sider. Pris 305 NOK.

1. Bakgrunn

Bokmål-nynorsk ordbok (B-N) kom ut på Cappelen Damm i 2019 og er fjerde utgåve av ei ordbok som skal hjelpe brukarane med å omsetje ord frå bokmål til nynorsk. Ifølgje baksideteksten skal ordboka gjere «det lettare å skrive nynorsk for alle som har bokmål som hovudmål», og i denne bokmeldinga vil eg undersøke korleis ho freistar å gjere nettopp det.

1.1. Føreord og føremål

Fyldige skildringar av boka og innhaldet i ho finn ein i føreordet og dessutan på nettsidene til forlaget (sjå Cappelen Damm u.å.). I føreordet peikar redaksjonen¹ særleg på valfridomen som ei kjelde til utfordringar i nynorsk. Denne valfridomen, blir det skrive, er nyttig for dei som kan bruke han til å skrive nynorsk tett opp til dialekten sin, men vellet av valfrie former gjer nynorsk vanskeleg for dei som har bokmål som hovudmål. «Alle dei ulike skrivemåtane og bøyingsformene av enkelte ord kan vere meir forvirrande enn opplysende» (side 5). Redaksjonen har derfor gjort eit utval av ordformer og bøyingar i denne boka. Sjeldne former og «unødvendig vanskelege» bøyingsformer er utelatne. Alle formene som er tekne med, er i tråd med nynorsknormalen frå 2012.

---

1 Føreordet er signert «redaksjonen», men det er ikkje spesifisert om redaksjonen er nokon andre enn forfattaren sjølv.

Skildringane av B-N, både på omslaget, i føreordet og på forlaget sine nettsider, ser altså lovande ut. Boka skal som nemnt gjere det enklare å skrive nynorsk, og i kjølvatnet av dette håpar redaksjonen at nynorsk skal bli meir tilgjengeleg og artig å skrive for skuleelevar og andre. I denne bokmeldinga vil eg sjå nærare på lovnadane som B-N gir, og kor godt ho lever opp til desse. I del 2 vil eg skildre oppbygginga av ordboka og vurdere brukarvennlegheita, og i del 3 vil eg ta føre meg spørsmålet om valfridom i nynorsk. Ettersom dette blir skildra som nøkkelen til å gjere nynorsk enklare, vil eg vie storparten av meldinga til nettopp valfridom.

1.2. Meldaren sin bakgrunn

Det er ikkje til å kome utanom at ei bokmelding vil vere prega av den som forfattar ho, og følgeleg er ein kort presentasjon på sin plass. Underteikna er lingvist med bakgrunn i og forskingsinteresse for formell grammatikk. Til dagleg jobbar eg som førsteamanuensis i fagseksjon for norsk ved Institutt for lærarutdanning, Noregs teknisk-naturvitskaplege universitet (NTNU). Der møter eg studentar som etter utdanninga si skal ut i skular rundt omkring i Noreg og undervise i og om dei to norske skriftspråka. Følgeleg treng dei god kompetanse innan begge skriftspråka, og fleire har ved ulike høve uttrykt eit behov for ein omsetjingsreiskap som B-N. Eit bakanforliggende spørsmål gjennom bokmeldinga er derfor: Er dette noko eg ville sendt dei ferske lærarane ut i skulane med?

Vidare har eg også jobba med språknormering i norsk frå eit grammatikkteoretisk perspektiv, og etter dette har eg hatt eit ekstra merksamtblick retta mot valfridom i norsk. Valfridomen har vore eit omstridt tema i norsk språkplanlegging, og han har blitt skildra som både eit gode og eit vonde i rettskrivinga. Ettersom B-N har gjort eit utval av moglege former som grep på vegen mot ein enklare nynorsk, er det bortimot umogeleg for meg å ikkje gå inn på dette her.

2. Utforming og innhald

B-N er ei lita og nett bok i papirformat. Ho fungerer slik at brukaren kan slå opp eit ord på bokmål og finne éin eller fleire nynorske ekvivalentar. I høgremargen er alfabetet lista opp med ei pil mot gjeldande bokstav, og dette gjer det enkelt å navigere i ordboka. I tillegg til oppslagsorda inneheld B-N ein minigrammatikk. Denne har fått lyseblåe sider og er derfor lett å finne fram til.

2.1. Oppslagsorda og utvalde nynorskekvivalentar

Samanlikna med den føregåande utgåva er B-N utvida med 8 000 ord. Ord frå talespråket, nyheitene og tabuområde og ord med nye skrivemåtar er mellom dei som no har fått plass. Til saman tilbyr B-N over 39 000 oppslagsord på bokmål omsette til nynorsk.

Sjølve utforminga av boka er oversiktleg og fin, og brukar-nøkkelen innleiingsvis forklarar godt korleis boka er sett opp. Bokmålsorda står i blå skrift, medan dei nynorske ekvivalentane er skrivne i svart, feit skrift. Informasjon om ordklasse og eventuelt om bøyningar står i kursiv.

ord s ord <i>-et, -, -a</i>	M
be om ordet; for eit godt ord; før ein veit ordet av det; føre ordet; få ordet; gå troll i ord; ha eit ord med i laget; ha ordet; ha ordet i si makt; ha ord på seg for; halde ord; med andre ord; med reine ord; ta nokon på ordet; ta ordet; ta til orde; tru meg på mitt ord	N
	O
	P
Ordet fer vidare enn mannen.	Q
	R
ordblind <i>adj</i> ordblind <i>-t, -e</i>	S
ordblindhet s ordblindskap <i>-en</i> ; ordblinde <i>-a</i>	T
ordbok s ordbok <i>-a, -bøker, -bøkene</i>	
ordelag s ordelag <i>-et, -, -a</i>	

Figur 1: Utklipp som viser utforminga til B-N.

For enkelte oppslag er det i tillegg gitt døme på bruken, som ved *ord* i figur 1, og nokre ordtak er også tekne med. Ordtaka er skilde ut med heiltrekte linjer over og under.

I tilfelle der nynorsk anten har valfrie skrivemåtar, eller der ulike lemma kan fungere som ekvivalentar til det same oppslagsordet, er det typisk gitt to alternativ. Desse er skilde anten med semikolon eller med forkortinga *el.* utan at eg har funne ein skilnad mellom desse markeringane. På heimesidene sine skriv forlaget vidare at dei i utveljinga har lagt vekt på at brukaren skal kunne velje anten eit bokmålsnært alternativ eller dei klassiske nynorskorda (Cappelen Damm u.å.). Sjølve brukar dei *virkelighet* som døme, der dei gitte nynorske ekvivalentane er *verkelegheit* og *røyndom*.²

virkelighet s *verkelegheit -a; røyndom*

-dommen, -dommar, -dommane

2.2. Målgruppe og brukarvennlegheit

B-N rettar seg mot «alle som har bokmål som hovudmål», og då særleg studentar, elevar i vidaregåande skule og tilsette i offentleg forvaltning (Cappelen Damm u.å.).³ Eit spørsmål ein ikkje kjem unna, er her om ei ordbok i papirutgåve vil vinne fram hos denne brukargruppa i konkurransen med digitale kjelder i dag. Til dømes tilbyr nettstadane *Lexin* og *Ordnnett* ordbøker på nett, inkludert omsetjingsordbøker mellom bokmål og nynorsk. For mange kan det truleg vere meir lettvent å slå opp noko i ei digital ordbok når ein først sit med datamaskina (som ein oftast gjer) og skriv.

Det er også relevant å spørje i kva grad utvalet av oppslagsord i B-N er dekkande for målgruppa. Når mine studentar treng støtte til nynorskskrivinga, brukar eg ofte å tilrå dei Språkrådets admi-

2 I det følgjande gir eg att døme med om lag same utforming som i B-N.

3 Det finst også ei tilsvarande ordbok, *Bokmål-nynorsk skoleordbok* (Lindh 2015), retta mot elevar i ungdomsskulen og vidaregåande skule. Denne boka er ikkje vurdert her.

nistrative ordliste (AO) som reiskap. Denne ordlista rettar seg primært mot offentleg tilsette, men inneheld fleire ord som er nyttige også for studentar som til dømes skal skrive akademiske tekstar. For å vurdere lemmautvalet i B-N har eg derfor tatt utgangspunkt i eit utval oppslagsord i AO og undersøkt om desse er representerte i B-N. Eg har valt meg bokstavane A, E, L og S, der AO til saman har 263 oppslagsord. Av desse er det berre 35 som ikkje er representerte i B-N, og majoriteten av orda som manglar, er samansette ord (*arbeidssøker, engangsstønad*) som ein kan finne ved å heller slå opp dei ulike ledda i samansetjinga. I tillegg er det nokre avleidde ord frå AO som ikkje er førte opp i B-N. Enkelte av desse kunne nok med fordel vore ein del av utvalet i B-N ettersom dei kan ha ei nynorskform som skil seg tydeleg frå bokmålsforma (*eksempelvis, skikkethet, ledighet*). Eg er noko overraska over at ordet *annerledes* ikkje har fått plass i B-N, men utover desse døma ser det ut til at B-N tilbyr eit breitt og dekkande utval oppslagsord. Inntrykket er vidare at AO jamt over tilbyr fleire alternativ til omsetjing eller omskriving for dei enkelte oppslagsorda enn B-N, men sjølv om det er ekvivalentar eg gjerne skulle sett presentert i B-N, har eg ikkje funne døme på feilaktige ekvivalentar i ho.

3. Spørsmålet om valfridom

Som varsla innleiingsvis vil denne bokmeldinga hovudsakleg dreie seg om valfridomen som (ikkje) kjem til syne i B-N. Ettersom redaksjonen sjølv peikar på valfridom som ei hindring for bokmålsbrukarar som skal skrive nynorsk, meiner eg det er legitimt å undersøke kva for grep som er gjorde for å forenkla dette systemet. I den følgjande diskusjonen har eg henta ut nokre døme frå B-N og samanlikna desse med gjeldande rettskriving etter nynorsknormalen frå 2012, representert ved *Nynorskordboka* (NOB). Utvalet mitt er naturleg nok basert på stikkprøver blant oppslagsorda og utgjer

dermed ikkje ei komplett vurdering av innhaldet. Likevel meiner eg at dette kan gi eit bilete av det utvalsarbeidet som er gjort.

Ei første utfordring er at redaksjonen skriv lite – så nær som ingenting – om kva for valfridom dei siktar til. Handlar det om ulike skriftformer av det same ordet (*mogeleg*, *mogleg*)? Handlar det om ord med same innhald, men med ulik form (*verkelegheit*, *røyndom*)? Handlar det om ord med valfri bøyning (*sofaer/sofaar*)? Eller handlar det om ord som ikkje har ei direkte omsetjing frå bokmål, men som i staden må skrivast om (*redegjøre for* → *gjere greie for*)? Ei slik avklaring hadde gjort det enklare å forstå utvalet som er gjort, og vurderingane bak.

Det er likevel feil å seie at ordboka ikkje seier noko som helst om utvalet: I føreordet skriv redaksjonen til dømes at «[f]ormer som sjeldan blir nytta, og bøyningar som gjer nynorsk unødig vanskeleg [...], er utelatne» (side 5). Dei opplyser likevel ikkje om kva slags kjelder som er brukte for å identifisere desse sjeldne orda, eller kor sjeldne dei må vere for å bli utelatne. Vidare blir eg også nysgjerrig på kva i grammatikken som gjer nynorsk *unødvendig vanskeleg*.

3.1. Valfridom i ordformer

Eg vil byrje med å sjå på korleis valfridomen av ordformer er representert og framstilt i B-N. Ei velkjent utfordring når ein skal gå frå bokmål til nynorsk, er dei såkalla *an-be-het-else*-orda. Nokre av desse er tillatne på nynorsk, medan det for andre finst éin eller fleire andre ekvivalentar. Nokre døme på oppslag med slike ord i B-N er desse:

anbefale *v anbefale* -er, -te, -t;

tilrå -rår, -rådde, -rådd

bekrefte *v stadfeste* -ar, -a, -a; **bekrefte** -ar, -a, -a

bevegelse *s rørsle* -a, -er, -ene;

bevegelse -en, -ar, -ane

ferdighet s *ferdigheit -a, -er, -ene;*

dugleik *-en, -ar, -ane*

svakhet s *svakheit -a, -er, -ene;*

veikskap *-en, -ar, -ane*

redegjørelse s *utgreiing -a, -ar, -ane*

I dei fleste av desse døma er det gitt to ekvivalentar, og dette er også typisk for mange ord med valfridom i B-N. Utvalet er altså ikkje redusert til eit minimum. Som nemnt over skriv forlaget på nettsidene sine at det skal vere mogeleg å velje både former som liknar bokmålsordet, og former som er meir tradisjonelt nynorske. Dette kjem også fram i dei utvalde døma, til dømes ved at både *anbefale* og *tilrå* er førte opp som nynorske ekvivalentar til bokmålsordet *anbefale*. Det ser likevel ikkje ut som om B-N har eit klart system for kva for ein av dei utvalde ekvivalentane som står først og sist. I døma over er det i nokre tilfelle det bokmålsnære ordet som står først, men ikkje alltid. Dette blir ikkje kommentert.

Med den nye nynorskrettskrivinga i 2012 vart også det gamle skiljet mellom hovudformer og sideformer fjerna.⁴ Dei tidlegare sideformene vart då anten tekne ut av norma eller jamstilte med dei tidlegare hovudformene (Rettskrivingsnemnda for nynorsk 2011). Dei følgjande oppslaga viser ei handfull døme på ord som før 2012 hadde ei hovudform og ei sideform i nynorsk, men som med gjeldande rettskriving har to sidestilte former. I B-N er begge formene presenterte som alternativ til det tilsvarende bokmålsordet.

4 Kort fortalt viser nemningane *hovudformer* og *sideformer* til ei todeling i tidlegare norsk rettskriving: Hovudformene var dei som skulle brukast i lærebøker og i offentlege dokument, medan sideformene utgjorde eit breiare utval former tilgjengelege for skuleelevar og privatpersonar. Sideformene skulle slik tilby ein større valfridom for den enkelte brukaren, men ein kan samtidig spørje seg om ei slik nivåinndeling av rettskrivinga eigentleg gjorde skriftspråket enklare å handtere i praksis (Vikør 2007:208–209). Skiljet mellom hovudformer og sideformer vart fjerna frå bokmålsrettskrivinga i 2005 og frå nynorskrettskrivinga i 2012.

sommer *s sommar -en, somrar, somrane; sumar -en, sumrar, sumrane*

søsken *s søsken el. sysken -a*

tørr *adj tørr tørt, -e el. turr turt, -e*

nå² *adv no el. nå*

Ei tredje gruppe eg vil trekke fram, er formene med valfri *j* etter *k* og *g*. Nokre døme er desse:

brygge¹ *s bryggje -a, -er, -ene*

bygge *v byggje -er, bygde, bygd*

synge *v syngje syng, song, sunge*

tenke *v tenkje tenkjer, tenkte, tenkt*

Tilsynelatande har forfattaren valt seg formene med *j* i desse tilfella, noko som er litt overraskande gitt målsetjinga om å gjere nynorsk enklare for bokmålsbrukarar; her finst det nemleg ei tilgjengeleg form som er heilt lik bokmålsformene, altså utan *j*.⁵ I staden for å velje denne forma kan det verke som om forfattaren har valt ut dei formene som er «mest typisk» nynorske. Ein interessant observasjon er likevel at samansette ord som har *bygge-* som førsteledd i bokmål, blir omsette til former både med og utan *j* (*byggjefelt, byggeleiar, byggelån*), så heilt konsekvent er utvalet ikkje.

I enkelte tilfelle har også formene utan *j* blitt inkluderte, som til dømes ved ordet *følge*.

følge¹ *s følgje el. følge -a, -er, -ene*

få følgjer; rekkjefølgje; som følgje av, ta følgjene av

følge² *s følgje el. følge -et, -, -a*

brudefølgje; fast følgje; halde følgje [...]

følge³ *v følgje -er, -gde, -gt*

følgje av seg sjølv; følgje med; følgje straumen

5 Sjå til dømes Rettskrivingsnemnda for nynorsk (2011:72–79) for unntaka.

Her kjem valfridomen fram for substantiva *følge*, men ikkje for verbet, trass at den same valfridomen er gjeldande her. Dette er døme på forenklingane som forfattaren har gjort, og det er truleg eit grep som er meint å gjere nynorsk meir oversiktleg for brukarane av B-N. Det at forfattaren ikkje er konsekvent i arbeidet med utvalet og presentasjonen av ekvivalentar, er likevel med på å undergrave heile forenklinga. Samtidig skjuler det den reelle valfridomen, og potensielt valfridom som faktisk kunne gjort nynorsk meir tilgjengeleg for den enkelte brukaren nettopp fordi hen kan velje former som ligg nærare dialekten hens. Informasjon om dette, eller kor ein kan finne slik informasjon andre stadar, kunne med fordel vore gitt i ordboka.

Før eg slepper taket i ordformene, vil eg også undersøke eit utval ord som typisk ikkje let seg omsetje like enkelt frå bokmål til nynorsk.

anslå *v* **anslå** *anslår, anslo, anslått*

forårsake *v* **forårsake** *-ar, -a, -a*

vedrørende *adj* **om; som gjeld**

foregå *v* **føregå** *-går, -gjekk, -gått; gå føre seg går gjekk, gått*

I dei to første døma over gir B-N ekvivalentar som er identiske med bokmålsformene, og som rett nok er tillatne former i nynorsk.⁶ Om ein slår opp dei same orda i AO, finn ein i staden ulike omskrivingar: *rekna til, setja til, talfesta* for *anslå* og *føra til, gjera, valda, vere årsak (opphav) til* for *forårsake*. Sjølv vil eg meine at AO sine framlegg er meir i tråd med den tradisjonelle nynorsken, men dei er truleg valde bort då det er enklare å tilby ei omsetjing heller enn ei omskriving. Det tredje dømet over let seg ikkje omsetje direkte til nynorsk, og her er det godt samsvar mellom B-N og AO.

Det siste dømet, *foregå*, er interessant å sjå nærare på. B-N gir

6 I NOB står det eksplisitt at ordet *anslå* har kome via bokmål.

her enkelt og greitt *føregå* som første alternativ og omskrivinga *gå føre seg* som andre. Forma *føregå* er rett nok godkjent for opptak i skuleordbøker (Språkrådet u.å.), men det er ikkje med i verken NOB eller *Norsk ordbok – nynorsk* (Karlsen 2021). Då er det noko påfallande at det er nett denne forma som står som første alternative omsetjing av *foregå*. Etter mitt syn burde omskrivinga som er foreslått som alternativ to, og som også er gitt i AO, i det minste stått først her.

3.2. Valfridom i formverket

Formverket kjem til syne i B-N som bøyingsendingar ved dei enkelte ekvivalentane, og dessutan i minigrammatikken bakarst i boka. I minigrammatikken får brukaren ei kort innføring i grammatikken til nokre utvalde ordklassar: substantiv, verb, pronomen, bestemmarord (determinativ), adjektiv, adverb og spørjeord.

Nynorsk har også valfridom knytt til formverket i visse tilfelle, og ifølgje omtalen av B-N på nett er også utvalet av bøyingar forenkla. Særleg substantivbøyinga er forenkla ved at berre den regelmessige bøyinga er gitt i alle tilfelle kor ho er tillaten (Cappelen Damm u.å.). I oppslaget til ordet *dugnad*, der ein kan velje mellom *-er/-ene* og *-ar/-ane* i fleirtal, finn ein med andre ord berre bøyingane *-ar/-ane*, som er den regelrette for hankjønnsord. Slår ein derimot opp ordet *sofa*, som har den same valfridomen, er det likevel bøyingane *-er/-ene* som er presenterte.⁷ Med andre ord har forfattern heller ikkje i formverket vore heilt konsekvent. I minigrammatikken er valfridomen for bøying av desse hankjønnsorda skildra, men det kjem ikkje fram korleis denne valfridomen er forvalta i oppslaga.

7 Orda *pizza* og *villa*, som høyrer til same gruppe, står til samanlikning med regelbunden bøying.

▶ Hankjønnsord			
Bøying			
Dei fleste hankjønnsorda blir bøyde slik:			
<i>eintal</i> <i>ubestemt</i>	<i>bestemt</i>	<i>fleirtal</i> <i>ubestemt</i>	<i>bestemt</i>
ein skole	skolen	skolar	skolane
ein arbeidar	arbeidaren	arbeidarar	arbeidarane
Unntak			
Dei fleste hankjønnsord med omlyd i fleirtal får -er og -ene i fleirtal.			
ein fot	foten	føter	føtene
ein bonde	bonden	bønder	bøndene
Nokre hankjønnsord får anten -er og -ene eller -ar og -ane i fleirtal. Det gjeld			
<ul style="list-style-type: none"> • hankjønnsord som endar på -nad • framandord som endar på -a 			
ein dugnad	dugnaden	dugnader/ -ar	dugnadene/ -ane
ein sofa	sofaen	sofaer/ -ar	sofaene/ -ane

Figur 2: Utdrag frå minigrammatikken om bøyning av hankjønnsord.

Ei anna forenkling finn ein i bøyinga av verb: I B-N er alle infinitivar oppgitt med *e*-ending. Minigrammatikken inneheld i dette tilfellet ikkje informasjon om at *a*-endingar også er tillatne.

Både forenklinga av substantivbøyinga og forenklinga av verb-bøyinga er i og for seg i tråd med målsetjinga om å gjere framstillinga enkel og oversiktleg. Eg saknar likevel ei utgreiing om vala som er gjorde, slik at ein kan bruke B-N på ein informert måte. Til dømes er det å utelate infinitiv med *a*-endingar ei nokså dramatisk nedskjering av ein systematisk valfridom i nynorsk, spør du meg. Minigrammatikken kunne her ha vore ein inngang til å skildre nynorskgrammatikk på ein heilskapleg måte for deretter å gjere greie for dei konkrete vala som er gjorde i B-N.

3.3. Den problematiske valfridomen: myte eller fakta?

Før eg rundar av, vil eg også utfordre påstanden om at det er valfridomen som gjer nynorsk vanskeleg. I den norske språkplanlegginga har eit sentralt tema vore korleis vi kan finne balansen mellom prinsippet om valfridom og prinsippet om fastheit i norma (Vikør 2007:208). Debatten om valfridomen har bølga fram og tilbake mellom argument om at han gir pedagogiske fordelar og kan auke den språklege toleransen, på den eine sida, og argument om at han skapar eit vaklande skriftspråk som er vanskeleg å handtere, på den andre.

Helge Sandøy (2013) er ein av dei som argumenterer mot at valfridomen er eit grunnproblem i nynorsk: Det er berre ein myte. Ifølgje Sandøy (2013) er det ingen som har vist at valfridomen har negative følgjer for innlæringa av nynorsk eller andre ulemper. Faktisk kan ein argumentere for at ei enda romslegare norm ville ført til færre feil i skrivinga sidan fleire former ville vore tillatne. Det er derfor litt for enkelt å seie at det er valfridomen i seg sjølv som gjer nynorsk utfordrande.⁸

Vidare peikar Sandøy (2013) på at bokmål, som tillet like mykje valfridom som nynorsk, ikkje blir kritisert på same måte. Kvifor er ikkje valfridom problematisk på bokmål? Eit mogeleg svar på dette er at valfridomen i bokmål ikkje er like synleg som valfridomen i nynorsk. Dette kan kome av at mange avis- og tidsskriftredaksjonar opererer med eigne husnormer for bokmål, og følgeleg skapar dei eit inntrykk av at bokmål er eit meir einskapleg skriftspråk (sjå til dømes Røyneland 2013 eller Ims 2008). Valfridomen i bokmål har i seinare tid også vore tema for diskusjon (sjå til dømes Egeland, Iunker og Uri 2017), men framleis er det typisk nynorsk

8 Ei anna og kanskje meir sannsynleg forklaring handlar om den spar-sommelege eksponeringa mange har for nynorsk (sjå til dømes Vangsnes, Söderlund & Blekesaune 2017), men det får vere tema for eit seinare høve.

valfridom som er problematisk om ein skal tru forfattaren av B-N.

I forlenginga av dette kan ein også spørje seg kvifor det skal vere slik, som forfattaren av B-N hevdar, at valfridomen i nynorsk er *nyttig* for dei som har dialektar å knyte han til, men ei *ulempe* for «dei som har bokmål som hovudmål» (side 5)? Det er til dømes mange bokmålsbrukarar som har ein dialekt som på fleire område samsvarer med ordformer innanfor nynorsk. Det er ikkje rom for å gå djupt inn i denne diskusjonen innanfor rammene til denne meldinga, men eg meiner dette er viktige spørsmål å stille før ein tar i bruk ei ordbok som meiner utfordringa med nynorsk er, enkelt og greitt, valfridomen.

4. Oppsummering

Eg avsluttar denne bokmeldinga med eit litt ambivalent forhold til B-N. I utgangspunktet trur eg at denne ordboka kan vere ein god reiskap for mange bokmålsbrukarar. Faktisk kan nok mange nynorskbrukarar også finne nytte i ei slik bok. I det daglege blir både bokmålsbrukarar og nynorskbrukarar primært eksponerte for bokmålstekstar, noko som truleg kan farge av på alle skrivarar. Å ha eit oppslagsverk der ein kan finne nynorske ekvivalentar, er slik sett nyttig, og når sant skal seiast, har også eg nytta meg av oppslaga i B-N medan eg skreiv denne bokmeldinga. Frå eit lærarutdannarperspektiv vil eg også mykje heller at studentane mine skal ha med seg denne boka ut i arbeidslivet, enn at dei skal gjere relativt vilkårlege gjettingar når dei er usikre.

Med det sagt saknar eg både meir systematikk og meir nyanse- ring i B-N. Eg skulle ønskje at forfattaren var tydelegare på korleis han har valt ut (og bort) former, og dermed gav brukaren oversikt over den reelle valfridomen. Slik det er no, er ikkje dette forklart, og brukaren kan få inntrykk av at dei gitte ekvivalentane er dei

mest brukte eller dei einaste godtekne formene på nynorsk. Samtidig hamnar då dei andre formene i skuggen og blir ikkje brukte.⁹

Det er vidare enkelt å skulde på valfridomen når ein strevar med nynorsk, og eg meiner det er uheldig at B-N reproduserer myten om den vanskelege valfridomen. Eit alternativ kunne vere at B-N heldt på dei oppslagsorda og ekvivalentane som ho no har, men i tillegg tilbydde brukarane ein diskusjon om faktisk valfridom. Ved slik å ta brukarane på alvor kunne B-N bidrege til å gi dei meir innsikt i nynorsknorma.

Som nemnt i del 3.1 vart dei tidlegare sideformene anten fjerna eller jamstilte med hovudformene i nynorsk etter 2012-rettskrivinga. Dette betyr at alle valfrie former som i dag er inkluderte i nynorsknormalen, er jamgode alternativ. Eg kan derfor eigentleg ikkje kritisere B-N for å fremje «feil» former. Samtidig synest eg det er påfallande at dei bokmålsnære formene typisk er valde ut anten som einaste ekvivalent eller som eitt av to alternativ. I tilfelle der valfridomen kjem til syne, står desse også ofte først. Sjølv om den tradisjonelle nynorskforma kjem like bak, kan ein tenke seg at ein brukar typisk vil velje det første ordet hen finn i oppslaget. Altså vil dei bokmålsnære formene bli valde i mange tilfelle, og på denne måten driv B-N med ei slags språkrøkt i forkledning. Toril Opsahl skildra eit liknande tilfelle i ei tidlegare bokmelding i dette tidsskriftet:

Den jevne norske språkbruker engasjerer seg ofte stort i spørsmål om språkrøkt, men har ikke nødvendigvis den faglige ballasten som skal til for å skille mellom dokumentasjonsordbøker og rettskrivingsordbøker. Det som står i ordboka, er gjerne «sannheten». (Opsahl 2018:302).

9 Dette kan på sikt også påverke den vidare normeringa av nynorsk, ettersom bruksprinsippet (usus) er vesentleg for vidare normering av nynorsk (Språkrådet 2015).

Rett nok er ikkje B-N ei dokumentasjonsordbok, men ei omsetjingsordbok. Argumentet står framleis godt; den jamne språkbrukaren vil truleg bruke boka for å finne «dei rette» nynorskformene, og følgjeleg får boka stor innverknad på nynorsk rettskriving. Også her hadde det vore til hjelp om forfattaren hadde skildra prioriteringa av dei bokmålsnære formene slik at brukarane i det minste vart gjorde medvitne om at det finst fleire alternativ.

Spørsmålet om B-N gjer det «lettare å skrive nynorsk for alle som har bokmål som hovudmål» (baksideteksten), står derfor att utan eit klart svar. Ho er ein omsetjingsreiskap som er lett vint å bruke, og som mange kan finne nytte i. At ho er i tråd med gjeldande rettskriving, er også ein styrke. Måten B-N har valt ut og valt bort former på vegner av brukarane, utan ei klar orientering, meiner eg likevel er uheldig. Ved å utelate fleire former og «unødvendig vanskelege bøyingar», og følgjeleg skjule den reelle valfri dommen i nynorsk, er eg redd B-N gjer nynorsken ei bjørneteneste.

Litteratur

Ordbøker

AO = *Administrativ ordliste*. Språkrådet. <<https://www.sprakradet.no/sprakhjelp/Skriverad/Nynorsk hjelp/administrativ-ordliste/>> (mai 2021).

Karlsen, Helene U. (2021): *Norsk ordbok – nynorsk*. Oslo: Cappelen Damm.

Lexin. Bokmål-nynorsk. Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring (NAFO). <<https://lexin.oslomet.no/#/findwords/message.nynorsk-bokmal>> (mai 2021).

Lindh, Knut (2015): *Bokmål-nynorsk skoleordbok*. Oslo: Cappelen Damm.

- NOB = *Nynorskordboka*. Språkrådet og Universitetet i Bergen.
 <ordbok.uib.no> (mai 2021).
- Ordnett. Kunnskapsforlaget ANS. <<https://www.ordnett.no/>>
 (august 2021).

Annan litteratur

- Cappelen Damm (u.å.): *Bokmål-nynorsk ordbok: Omtale*. <https://www.cappelendammundervisning.no/_bokmal-nynorsk-ordbok-knut-lindh-9788202640231> (mai 2021).
- Egeland, Tom, Finn Iunker & Helene Uri (2017): Rydd opp i bokmålet! VG. <<https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/j5qG9/rydd-opp-i-bokmaalet>> (august 2021).
- Ims, Ingunn I. (2008): Når dine ord blir andres ord. I: *Språknytt* 3. <<https://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/Publikasjoner/Spraaknytt/Arkivet/Spraknytt-2008/Spraknytt-32008/Naardine-ord-blir-andres-ord/>> (mai 2021).
- Opsahl, Toril (2018): NAOB – velskapt fra halsen og ned. I: *Lexico-Nordica* 25, 293–311.
- Rettskrivingsnemnda for nynorsk (2011): *Ny rettskriving for 2000-talet. Innstilling til ny rettskriving for det nynorske skriftmålet*. Oslo: Språkrådet.
- Røyneland, Unn (2013): «The voice from below»: Norwegian language reforms in the 21st century. I: Terje Lohndal (ed.): *In Search of Universal Grammar. From Old Norse to Zoque*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 53–76.
- Sandøy, Helge (2013): Stramt språk? Mytar om nynorsk. I: Jens J. Hyvik & Stephen J. Walton (red.): *'Der var ruskut å leggja utpå'. Ti år med mastergraden i nynorsk skriftkultur*. Oslo: Novus Forlag, 121–137.
- Språkrådet (2015): *Retningslinjer for normering av bokmål og nynorsk* (nynorskversjon). Oslo: Språkrådet. <<https://www.>>

- sprakradet.no/globalassets/spraka-vare/norsk/retningslinjer-for-normering-bokmalsversjon.pdf> (august 2021).
- Språkrådet (u.å.): *Ord som kan takast inn i nynorske ordlister*. <<https://www.sprakradet.no/Spraka-vare/Norsk/normering/ord-som-kan-takast-inn-i-nynorske-ordlister/>> (august 2021).
- Vangsnes, Øystein A., Göran B. W. Söderlund & Morten Blekesaune (2017): The effect of bidialectal literacy on school achievement. I: *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 20(3), 346–361.
- Vikør, Lars S. (2007): *Språkplanlegging. Prinsipp og praksis* (3. utg.). Oslo: Novus Forlag.

Brita Ramsevik Riksem
førsteamanuensis i norskdidaktikk, ph.d.
Institutt for lærarutdanning
Noregs teknisk-naturvitskapelege universitet
NO-7491 Trondheim
brita.riksem@ntnu.no